

ÉVFORDULÓK

Kétszáz éve született Trefort Ágoston

200 éve, 1817. február 7-én született Trefort Ágoston, a Zemplén megyei Hommonán mint Trefort Ignác vármegyei orvos első gyermeke. A család ősei Belgiumból származtak. Ágoston 1822-ben kezdte az elemi iskolát Homonnán, ahol rögtön az osztály legjobb tanulója lett. 1826-tól Eperjesre járt gimnáziumba, ahol szintén jó eredményeket ért el, harmadik évre a második legjobb tanulója lett az osztálynak.

1829-ben átírták a sátoraljaújhelyi gimnáziumba, ahol az osztály legjobb tanulója lett. Ő maga így emlékezik vissza önéletrajzában a sátoraljaújhelyi tanulóévekre: *„A következő évben egy valóban kiváló professzorom volt, a piarista Tóth Lajos atya, aki sokat követelt a tanulóktól. Szorgalmam rendkívülien megnőtt: nyáron minden nap már reggel négy órakor a könyvek mellett voltam, télen pedig gyakran fél éjszakákat tanultam. Az első eminensség volt ennek jutalma.”*

Az 1831-es kolerajárványkor került el a városból, mikor a veszély miatt az iskolát is bezárták. Ez az év a tragédiák éve volt az ifjú Ágoston számára, kevésen múlt, hogy a felkelés nem lincselte halálra a családját. Azonban nem volt vége a megpróbáltatásoknak, édesapját elvitte a kolera, édesanyját pedig a bánat és a félelem. Ekkor került testvéreivel Csáky Petronella grófnő gyámsága alá. Egerben fejezte be a filozófia kurzus első évét, majd Pesten folytatta tanulmányait. Egerben és Pesten is éltanuló volt. Fiaitalkora ellenére sokrétű érdeklődése és nagy teherbírása volt. *„Tananyagom kívül nagyon behatóan tanultam a francia nyelvet – mint írja –, s rövid időn belül jelentős eredményeket értem el benne; foglalkoztam természettörténettel, geográfiával, általános világtörténettel, úgyhogy éjjel után két-három óráig rendszeresen fenn voltam.”*

Itt meg kell említenünk, hogy gyerekkorától kezdődően több nyelvet tanult, amire a többnyelvű (szlovák, német, magyar) környezet is hatással volt, ezért már igen fiatalon beszélt magyarul, szlovákul, németül, latinul, angolul, olaszul és franciául, húszéves korában pedig kacérkodott a szanszkrit nyelv tanulásával is.

1833-ban kezdte el jogi tanulmányait és ekkortájt született meg benne először politikai nézőpont: *„Kialakult politikai látóköröm, ami éles ellentmondásban volt a fennálló renddel, s ezzel egyidejűleg bensőségesen lelkesedtem a nemesért és a szépért. Bepillantást nyertem mind a magyar közjogi fejlődésbe, mind Ausztria és hazám politikai berendezkedésébe. Hogyan fogadhattam volna szimpátiával azokat a privilégizált állapotokat, amiket csak a nemesség élvezett?”* Lovagolni és vívni tanult, sok filozófiai és szépirodalmi remeket olvasott eredeti nyelven és elkezdett az ismeretségi köre is kialakulni, Pulszky Friggyessel is ekkortájt ismerkedett meg Pesten.

1836-ban, mindössze 19 évesen elindult első nagy utazására, megismerni a világot. Járt ekkor Prágában, Drezdában, Lipcsében, Berlinben, Hamburgban, Péterváron, Moszkvában, Finnországban, Stockholmban, majd Göteborgból Koppenhágába, Lübeckbe, végül újra Hamburgba utazott. Ezek után nyáron elutazott Angliába is, majd októberben Hollandiába és Belgiumba ment, meglátogatott több német várost (pl. Frankfurt, Stuttgart) és november elejére Párizsba ért, utána több francia várost is végiglátogatott, karácsony után gőzhajóval Genovába, Milánóba és Velencébe is ellátogatott, ahonnan februárban tért vissza Pestre. Így írt később útjéről: *„Ez az utazás rendkívüli módon jó hatással volt rám, elősegítette érésemet, és évekké öregbített. Mint ifjanc mentem el, s mint férfi jöttem meg. Gyakorlati érzékem kifejlődött, s nemcsak látóköröm tágult, de külső megjelenésem is finomodott, és megtanultam megérteni a világot és az embereket.”*

A Kisfaludy Társaság alapító tagja volt. 1837-ben tagja lett a kaszinónak, és mint fogalmazógyakorlónok kezdett el dolgozni a Magyar Királyi Kamaránál, majd letette az ügyvédi záróvizsgáját. Ekkor írta első esszéit a *Társalkodóba* és ismerkedett meg Eötvös Józseffel. Fokozatosan a centralisták egyik központi alakjává válik. A haladás feltétlen híve lett, akire hatást gyakoroltak az utópisták írásai is.

1839-ben az ő ötlete nyomán alakult meg a Pesti Műegylet, melynek ő volt első elnöke. Írt különböző lapokba, majd többekkel együtt létrehozta a *Budapesti Szemle* című negyedéves folyóiratot. Kossuth 1841-ben indította a *Pesti Hírlapot*, melybe a kezdetektől írt Trefort Ágoston is, és még ebben az évben levelező tagjává fogadta a Magyar Tudományos Akadémia, melynek 1867-től tiszteletbeli tagja, 1885-től pedig elnöke volt.

1843-ban Zólyom város követe lett a pozsonyi országgyűlésben és a kereskedelem és közlekedésügyi kerületi bizottság tagjaként tevékenykedett. 1844-ben hetente legalább egy cikket írt a *Pesti Hírlap*ba. Főként gazdasági, irodalmi és történelmi vonatkozású cikkei jelentek meg.

Idejtmúltnak tekintette az ország berendezkedését: „Törvények fönnállhatnak ugyan egy ideig, ha okaik s alapjuk meg is szűnt már; végtére bukniok kell. A kiszáradt fa is áll, míg a fejsze nem éri, míg a vihar le nem sújtja.” Az 1840-es években főként gazdasági kérdések felé irányul figyelme, bank és hitel kérdéskörében publikált főként. Fontos kiemelni, hogy a nemesfémfedezetet tartotta a pénz alapjának és a kor sok liberális gondolkodójával szemben óva intett a papírpénz túlzott nyomásától. Továbbá az ősiség eltörlését tűzte zászlajára: „... mi tehát az ősiség teljes megszüntetését kívánjuk...”. Ő fogalmazta meg a centralisták álláspontját több témában is. A köztelherviselésről a következőképpen írt: „*mindenki, bár minnek is született, s bár micsoda természetű birtoka legyen, minden a honban létező adóban birtokához aránylag részt vegyen*”. Ezekon felül nagyon fontosnak tartotta a gyáripar fejlesztését.

1845-ben második itáliai utazását ejtette meg, amikor meglátogatta Rómát is. 1846-ban pedig újra útra kelt és a Görög Királyság felé vette útját, ahol egy keveset időzött, majd továbbment Syria, Smyrna és Konstantinápoly megtekintésére. Később minisztersége idején is gyakran utazott.

1847-ben megnősült és ez év december 29-én megszületett első lánya, Ágnes, őt 1849. január 11-én követte Ilka, 1854. február 22-én Ervin, 1859. november 4-én pedig Anna és 1860. augusztus 8-án született meg Mária.

1848-ban helyettes államtitkár lett a Kereskedelmi, Földművelési és Iparügyi Minisztériumnál. Homonnán sikertelenül lépett fel a választásokon, ezért Terézváros küldöttjeként került vissza a parlamentbe. Eötvös Józseffel együtt önkéntes száműzetésbe vonult a szabadságharc alatt és Salzburgban vészelt át családjával annak bukását. A harcokban odavesztett vagyonának jelentős része, könyvtárával együtt. Hazatérte után Csabacsüdre vonult vissza. Visszavonultságában a vasút kérdésével kezdett el foglalkozni és csupán 1856-ban publikált újra.

Az 1850-es évek második felében önéletrajzot írt. 1860-ban egyik szervezője volt a Békés Megyei Gazdasági Egyesületnek és még ebben az évben Békés alispánjává választották, ami után ismét országgyűlési képviselő lett. A Deák Ferenc körül csoportosuló feliratiak közé állt be. Vámszövetséget kívánt az örökös tartományokkal és felelős magyar minisztériumot. Ezenkívül a megengedő nemzetiségi politika mellett tört pálcát, kívánta a vallás-, oktatás- és sajtószabadságot. Ismét aktívan cselekedni akart, „*erkölcsileg és anyagilag pusztulni látom az országot s undorodom azon nyomorúságos és kisszerű viszonyoktól, melyekben élünk*”.

1862-ben alakult meg az alföldi Vasútbizottmány, mely azonban a kiegyezésig nem tudott jelentős eredményeket felmutatni, csupán 1869-ben adták át az alföldi vasút Nagyvárad–Észék közötti szakaszát és 1871-ben fejeződött be a teljes tervezett szakasz építése.

1865-ben Eötvös Józseffel attól tartottak, hogy Deák „*passzív*” politikája következtében a konzervatív arisztokrácia fogja magához ragadni a kezdeményezést a kiegyezés terén, ezért az aktív kiegyezési politika szócsöveként megalapították a *Politikai Hetilapot*. 1867-ben pedig bekapcsolódott a kiegyezés gazdasági előkészítésébe. A kiegyezés után viszont eleinte passzívan szemlélte az eseményeket. Ahogy fogalmazott: „*Nem okos, nem is szükséges az embernek mindenbe elegyedni.*”

1872-től 1888-ban bekövetkezett haláláig vallás- és közoktatásügyi miniszter volt. Így vélekedett miniszterségének kezdetén a közlekedésügyi és közoktatási minisztériumok ajtaja előtt Szász Károlynak: „*Barátom, e két ajtó mögött fekszik Magyarország jövője. Iskolák és vasutak! – ime jövőnk programja, ime haladásunk két mozdonya.*” Ő volt a leghosszabb ideig – több mint másfél évtizedig – ebben a székben 1848-tól egészen napjainkig az ország történetében, öt kormányzat alatt maradt a poszton.

Elődje és sógora, Eötvös József oktatáspolitikai hagyatékát vitte tovább, Eötvös népiskolai törvénye is az ő idejében teljesedett ki. Fontosnak tartotta, hogy minél gyakoribb értekezéseket tartson egy általa kiválogatott szakemberei gárdával, melyben akadémikusok és pedagógiai szaktekintélyek foglaltak helyett. Nemzetstratégiai szempontból is fontosnak tartotta az oktatásügyet és nagyjából ugyanazt fogalmazta meg, amit a fél évszázaddal későbbi kultuszminiszter, Klebelsberg Kuno oktatáspolitikája kapcsán szoktak kiemelni, ahogyan ő maga fogalmazott: „*Magyarország fennállása a kultúra kérdése.*” Úgy vélte, hogy ugyan sokat kell áldozni anyagilag az oktatásra, de „*ezen szellemi investíció kamatai*

fogják legbiztosabban helyre állítani az ország pénzügyét”. „A közoktatás nem olyan – írta – mint a perrendtartás, hogy abban mindent fixirozni kelljen... a fejlődésre időt s az életre tért kell engedni.”

Minisztersége idején 2500 új községi és 600 új felekezeti népiskola épült. Félmillióval nőtt az iskolába járók száma, mellyel jelentősen csökkent az analfabéták aránya. Sokat tett a lányok oktatásának fejlesztéséért is, létrehozta az első felsőbb leányiskolát, azonban a nők egyetemi képzéséről konzervatív véleménnyel volt. Egy 1881-es beszédében így fogalmazott: *„Legyen mindenben egyenjogú a nő a férfival? – Én megengedem, hogy a nő, polgári jogok tekintetében tökéletesen egyenlővé tétessék a férfival, de a társadalmi funkciók tekintetében, a nemi különbségnél s női természetnél fogva a férfival egyenlő nem lehet; testi ereje s alkotása s abból folyólag hivatása ezt nem engedi. Szerezzünk tehát a nőknek a tanítói pályán kívül – melyre kiválóan alkalmasak – munkát és keresetet az iparban, a kereskedelemben, sőt a közigazgatás bizonyos ágaiban is; de ne követeljük, hogy bírák, ügyvédek s orvosok, törvényhozók legyenek. Oly hivatások, melyek egész embert kívánnak, összes szellemi és testi erejével s egész idejével, elvonnák a nőt rendeltetésétől, melyet pedig helyette a férfi nem teljesíthet. Nem jó a társadalomban összehaverni a szerepeket s annál fogva az én hozzájárulásommal – bármennyire óhajtom a női oktatás emelését – egyetemek a nők számára nem fognak nyitni.”*

Az ipari szakoktatás kifejlesztése szintén az ő érdeme, előnyben részesítette a nem humán, hanem ipari vagy kereskedelmi pályára nevelő intézményeket: *„Legyünk jó kézművesek, kereskedők, gazdák, szóval a productio emberei. Ez nem válik szegényére, nem derogál senkinek. Erkölcseinkben és szokásainkban kell átalakulnunk, ha közigazdaságilag akarunk átalakulni.”* A fiatalok gimnáziumokba tódulását ő maga nemzeti betegségnek nevezte, latin szavakkal *„febris gymnasialis nervosa stupidá”*-nak. És a gimnáziumi oktatás gerincévé is a földrajzot kívánta tenni a klasszikus irodalom és nyelvek helyett. 1880-ban hozta létre a Budapesti Állami Középipartanodát, mely intézmény azzal a céllal jött létre, hogy építőmestereket, művezetőket képezzen. Az 1883. évi középiskolai törvény kétféle intézményt határozott meg szervezetiileg: a gimnáziumot és a reáliskolát. Ő vezette be az érettségit a reáliskolákban is, amelyek évfolyamait a gimnáziumokhoz hasonlóan nyolcra emelet fel.

Azonban főképpen a felsőoktatást tekintette kulcsfontosságúnak, ugyanis *„a vilárosság mégis felülről jön... s ezért – a felsőbb oktatás a legfontosabb.”* Ezen gondolatának köszönhetően a felsőoktatást ő emelte európai színvonalra. 1872-ben nyílt meg a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem mint az ország második egyeteme és ekkor alakult a Polytechnikum Műegyetemmé. Új karok jöttek létre, felépültek az orvostudományi és természettudományi épületek, kialakultak a művészeti felsőoktatás intézményei. Ezekkel egy időben nem csak a színvonal, hanem az egyetemi hallgatók és oktatók létszáma is emelkedni kezdett. És egy harmadik egyetem létrehozásán is fáradozott 1881-től. 1883-ban Pozsonyban és Kassán is helyszíni szemléket tartott, s 1885-ben már törvényjavaslatot is kidolgoztatott a pozsonyi Orvos- és Természettudományi Kar felállításáról, de ez végül csak terv maradt. Különböző külföldi ösztöndíjakat is létrehozott, hogy a fiatalok európai szintű tudást szerezhessenek.

A tanárképző átalakításával egységesítette a gimnáziumi és reáliskolai tanárok képzését. Tudta, hogy a tanárokon múlik az oktatás sikere, ezért korpótlék bevezetéséről, nyugdíjról és tanítói árvaház létesítéséről is gondoskodott. Megalapozta a szemléltető oktatást, térképeket, falitáblákat, földgömböket készíttetett.

A művészeteket is pártfogolta, neki köszönhető 1875-ben az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia létrejötte, amelynek élére Liszt Ferencet állította. Az első létrehozandó festészeti mesteriskola vezetésére rábírta Benczúr Gyulát, aki ezért költözött vissza Magyarországra Münchenből. Nevéhez fűződik a Magyar Királyi Országos Mintarajztanoda és Rajztanítónőképezde is. Üvegfestő intézetet hozott létre és festészeti női tanfolyamot indított. A hazai képzőművészetek mecénásaként pályázatokat hirdetett festőknek, szobrászoknak, restaurátoroknak. Ezeken felül sokat köszönhet neki a műemlékvédelem is, ő indította meg többek között a Mátyás-templom, a kassai és bártfai templomok stílszerű újraépítését, a lipótvárosi bazilika építésének és a vajdahunyadi vár restaurációjának újrafelvételét is.

Létrehozta a rabbiképző intézetet és az 1879. évi XVIII. törvénycikkkel elrendelte a magyar nyelv kötelező oktatását az ország összes népiskolájában.

Bár úgy vélte, hogy példát vehetünk a francia, angol és német oktatásból is, Trefort *„a hollandusok közszellemét megbámulva”* úgy látja, hogy nekünk a kisebb nemzeteket kellene tanulmányoznunk és követnünk, mint Hollandia, Svédország, Dánia, Belgium.

1876 és 1878 között megbízottként a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztériumot is vezette. Nagy szerepe volt az 1867-es 10 évre kötött vámszövetség megújításában. A vámszövetséget úgy tekintette, mint a nyugati vármegyéknek állandó ausztriai piacot nyújtó, kölcsönösen előnyös egyezséget. Nagyon fontosnak tartotta az iparfejlesztést. Itt összekapcsolódott a két minisztérium irányítása, hi-

szem a megrendelt oktatási segédesszközöket magyar gyártókkal gyártatta. „Minden erőmmel oda töreksem, hogy a hazai ipar bizassék meg mindazon termelés előállításával, melyre már képes, s hogy buzdíttassék azon cikkek előállítására is, melyekkel még nem foglalkozott, de amelyek termelési előfeltételeit bírja.” Továbbá, az ipar részére kívánt vezetőket és dolgozókat képezni, mint az eddigiekből is kiderült. Minisztersége idején emelkedtek törvényerőre a Nagy-Britanniával és Franciaországgal kötött kereskedelmi szerződésekre vonatkozó javaslati is.

Az 1870-es évek végén megalapította az Iparművészeti Múzeumot, majd az Iparművészeti Társulatot, melynek 1885-ben elnökévé választották. Ezután létrehozta a Technológiai Iparmúzeumot és iparművészeti iskolát is létesített.

Elődjének, Eötvös Józsefnek és a Tisza-kormányzat általános álláspontjának ellentmondva, lelassította az egyház és az állam szétválasztását. Trefort a hivatalában szeretett mindent maga látni, az emberekkel személyesen beszélni. Érdemei jutalmazásaként *valóságos belső titkos tanácsos* és a *Vaskorona-rend I. osztályú lovagja* lett. 1884-ben pozsonyi választói előtt politikáját e három szóba foglalta össze: *tudomány, vagyონosság és egészség.*

Szász Károly a következőképpen jellemezte miniszterként: „Trefort miniszteriségének jellemvonása az egyetemesség, vagyis óriási részortjának minden ágára egyenlő tevékenységgel való kiterjeszkedés... Trefort közoktatásügyi politikája: egyszerre, együttesen s párhuzamosan fejleszteni a közoktatás minden ágát, minden fokozaton...”

1888-ban, halála évében is új tervekkel, elgondolásokkal foglalkozott, de augusztus 22-én elhunyt. Temetésére ünnepélyes keretek között került sor, a Deák-mauzóleum szomszédságában örökös díszsírhelyen alussza örök álmát.

Berzeviczy Albert mondott az akadémián emlékbeszédet róla, melyben a többek között a következőképp fogalmazott: „Igazán példaszertű volt az a buzgalom, a melylyel fiatal és öreg korában, életének minden hanyattatásai közt, közpályája legmunkásabb és legküzdelmesebb szakában, sőt akkor talán leginkább, megemlékezett hozzánktartozásáról s szellemének majdnem minden termékét bemutatta tudós társaságunknak.” Ki volt ő? „egyik utolsója ama nagy polyhistoroknak, a kik a modern Magyarországot fölépítették: azoknak az ezermestereknek, a kik a legkülönbözőbb élethivatásokat és hivatottságokat tudták magukban egyesíteni”.

Godzsák Attila

Irodalom. Trefort Ágoston önéletleírása. Kazinczy Ferenc Társaság, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Sátoraljaújhely, 1991; *Mann Miklós:* Trefort Ágoston. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978; Trefort Ágoston és a középiskola. Magyar Pedagógia 1917. 418–421.; Trefort Ágoston emlékezete születésének 100-ik évfordulója alkalmából – *Berzeviczy Albert* elnöktől. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1917; *Zárug Péter Farkas:* Tudós-politikusok az MTA és miniszteri tarcák élén. (Az első nemzedék: Eötvös, Lónyay, Trefort). Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica. Tomus XX, Fasc. 1. (2016) 430–450.

MEGRENDELŐLAP

Megrendelem a HONISMERET című folyóiratot példányban.

Az előfizetési csekket az alábbi címre kérem:

Név: irányítószám:

Cím:

Az előfizetés díja egy évre: 1980 Ft, fél évre 990 Ft

A megrendelőlapot kérjük a Honismereti Szövetség címére visszaküldeni:

1370 Budapest, Pf. 364 Tel./fax: 327-77-61

Dátum:

.....

aláírás